

עסק הביש השני?

written by ד"ר אל"מ במיל" חנן שי | 29.07.2025

פרשת ההרעבה ברצועת עזה מצטיירת כעסק הביש השני בתולדות מדינת ישראל [1] לא רק בשל ממדיה המוסריים והמדיניים, אלא בשל התעלומה השוכנת בליבה: לא מי נתן את ההוראה, כפי שהיה ב-1954, אלא מי לא דבק בתחבולה שנועדה להכריע את חמאס ועקב כך למנוע ממנו את האפשרות להעליל על ישראל את עלילת ההרעבה.

פתרון התעלומה הזו איננו עניין סמלי להיסטוריה. הוא תנאי הכרחי למימוש שתי מטרות המלחמה שטרם הושגו: הכרעתו של חמאס והכנעתו לשם השבת החטופים ופירוקו כארגון צבאי ופוליטי.

התחבולה שלא יושמה

יתרונו הגדול של מבצע "מרכבות גדעון" היה ברעיון התחבולני שעמד בבסיסו: העברת האוכלוסייה האזרחית למקלטים הומניטריים בשטח שבשליטת ישראל, שנכבש במהלך המלחמה. בכך הייתה מושגת הפרדה בין חמאס לבין האזרחים ששימשו לו מגן אנושי, בסיס הספקה ומכשיר לשחיקת מעמדה של ישראל בעולם.

העברה הדרגתית של האוכלוסייה למקלטים הומניטריים אזוריים [2] חלופה ריאלית לרעיון מאוחר יותר של הקמת עיר הומניטרית אחת מרוכזת [3] הייתה מאפשרת לנתק את חמאס ממגיניו האנושיים ומשרשרת ההספקה שלו ולהציג מופת ישראלי לטיפול באזרחים [4] תמונה הפוכה לטיפול בהם על ידי חמאס. הכרעתו של חמאס ברעב ובירי מנגד מסיבי [5] שללא אזרחים ניתן להפעילו ללא מגבלות [6] הייתה עשויה להכניעו בגזרה אחת, ובעקבותיה להוביל אולי לכניעתו הכוללת, בלי צורך בהפעלת מקלטים נוספים, ולסיום המלחמה בניצחון ישראלי מובהק.

השלכות ההחמצה

מסיבות בלתי ברורות התחבולה לא יושמה. תחתיה נמשכת לחימת שחיקה ממושכת, שבמהלכה מתרחשות שתי תופעות הרסניות:

האחת [7] חמאס שודד את הסיוע ההומניטרי המוזרם לרצועה לצרכיו ולהארכת המשך לחימתו; השנייה [8] העולם מייחס את מצוקת הרעב לא לטרוריסט הגזול אלא לישראל [9] המדינה שמעבירה את הסיוע.

שתי סיבות אפשריות עיקריות הוזכרו בתקשורת כהסבר לאי־היישום: רתיעה מהפעלת ממשל צבאי במקלטים ההומניטריים, והתנגדות משפטית להעברת האזרחים לשם. אך שתיהן אינן עומדות במבחן המבצעי, המשפטי או המוסרי.

המשפט הצבאי § מערכת מחייבת

תורת המבצעים של צה"ל קובעת מפורשות (עמ' 192): "היערכות להחלת ממשל צבאי על אזורים שנכבשו" היא חובה, לא המלצה. מדובר בהנחיה מבצעית שדינה כדין מדינה. שיקול הדעת נוגע רק לאופן היישום § לא לעצם חובתו.

גם מבחינה משפטית, הדין הבינלאומי ההומניטרי אינו אוסר על פעולות מצילות חיים § בוודאי לא כאשר מדובר בהצלת אזרחי אויב מידי מי שהופך אותם לכלי נשק. חובה מוסרית, משפטית ומדינית § לפעול לחלצם.

איזון משפטי § לא משטר פרשני

על הייעוץ המשפטי בצה"ל מוטלת חובה מורכבת: לאזן בין שלוש מערכות משפט מחייבות:

1. התורה הצבאית של צה"ל § הנחיות אופרטיביות מחייבות שדין כדין מדינה.
2. הדין הבינלאומי ההומניטרי § שנועד להגן על אזרחים, אך אינו נועד לשמר את הפקרתם בידי אויב.
3. חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו § שמחייב את רשויות המדינה לפעול על פי ערכיה, שמהם אמורים להיגזר חוקיה ועליה להישען פסיקותיה.

הייעוץ המשפטי הצבאי איננו רשאי להימלט מייעודו הייחודי: להפעיל שיקול דעת אחראי, מאוזן ומלא § ולא להעדיף מערכת אחת על פני אחרות מתוך נאמנות צרה. מה גם שמדובר בהמלצה בלבד; האחריות המעשית להכרעה מוטלת על הדרג הצבאי והמדיני.

הסברה איננה תחליף לאסטרטגיה

הטענה שישראל איננה מרעיבה את אזרחי הרצועה § גם אם היא נכונה § איננה פוטרת מאחריות לכישלון ההסברתי הקולוסאלי שישראל נגררה אליו. חובתה של מדינה ריבונית היא לזהות מראש בעיות אפשריות, ולהקדים להן מענה מערכתי § בטרם תהפוכנה למשבר תודעתי עולמי.

הופעה אמינה ומרשימה של דובר צה"ל, המבהירה שישראל איננה אחראית למשבר, איננה יכולה להחליף פעולה אופרטיבית יזומה שתמנע מראש את עיוות המציאות. כאשר ישראל מואשמת על מעשי חמאס § נדרש לא רק הסבר, אלא מעשה מטרים שימנע את הצורך בהסבר.

בן-גוריון כמשקף אחריות מוסרית

עסק הביש הראשון לא הסתיים רק בכישלון מבצעי, אלא סימן את סיום דרכו של דוד בן-גוריון (ושל תנועת העבודה) § משום שהוא לא הסכים להשלים עם תעלומה בלתי פתורה בלב מערכת הביטחון. עבורו, האמת הייתה תנאי לעצם קיומה של הנהגה.

גם כיום, בישראל 2025, המנהיגות נבחנת לא רק בכישוריה המבצעיים, אלא גם ביכולתה לומר אמת, לזהות כשל, ולפעול לתיקונו. דווקא מתוך הכרה בהחמצה ניתן להפוך את הכישלון למפנה: לשוב אל התחבולה שנזנחה, להשלים את ההכרעה ² ולהחזיר את ישראל לייעודה ולזכותה בניצחון צודק.

ועדת אמת מבצעת ² עכשיו

העיקר כעת איננו רק מה לעשות הלאה, אלא איך לתקן ² מייד. יש להקים ועדת אמת מבצעת מצומצמת, בלתי תלויה, שתורכב משלושה חברים: מדינאי בכיר, מומחה צבאי בכיר, ומשפטן בעל הבנה מבצעית. תפקידה: לברר בתוך שלושה ימי עבודה את סיבת אי-מימושה של תחבולת "מרכבות גדעון" ² על פי הפרסומים בתקשורת היא קיבלה את אישור הקבינט ² שנועדה להכריע את חמאס באמצעות ניתוקו מהאוכלוסייה.

הוועדה חייבת לפעול בהסכמת הדרג המדיני והרמטכ"ל, ולמסור את ממצאיה ואת מסקנותיה לקבינט המדיני-ביטחוני. בהתאם לשיקול הדעת הלאומי, תובא תמצית מסקנותיה לידיעת הציבור או תפורסם בשלמותה בהמשך.

זו איננה ועדת חקירה פוליטית או משפטית. ייעודה הוא לחשוף את האמת שמאחורי ההחמצה, כדי לאפשר הכרעת אמת ומימוש אמיתי ומיידי של מטרות המלחמה. הקמתה איננה רק צורך מבצעי, אלא גם חובה לערך מוסרי מכונן בזהותה של מדינת ישראל ² ערך האמת. זו איננה רק חובה כלפי ערך אלא חובה כלפי ההכרעה עצמה, שבלעדיה מטרות המלחמה ² השבת החטופים ופירוקו של חמאס כארגון צבאי וממשלי ² לא תמומשנה באמת.